

id=49752332 ✓

ULOGA PORODICE U FORMIRANJU VREDNOSTI KOD DEVOJAKA

Goran Opačić
Katažina Pjurkovska-Petrović
Slavica Sevkušić
Snežana Joksimović

Institut za pedagoška istraživanja, Beograd

U radu se razmatraju efekti vaspitnih postupaka roditelja na vrednosne orijentacije devojaka. Uzorak predstavljaju devojke (145) drugog razreda iz dve beogradske gimnazije. Za ispitivanje vaspitnih postupaka roditelja korišćena je PCR skala (The Parent-Child Relations Questionnaire: Roe & Siegelman, 1963), dok su vrednosne orijentacije operacionalizovane pomoću liste od 13 ciljeva. Podaci su analizovani pod modelom kvazikanoničke korelacione analize. Rezultati istraživanja pokazuju da postoje značajne veze između vaspitnih postupaka roditelja i vrednosnih orijentacija devojaka, što je u skladu sa rezultatima ranijih istraživanja. Veze između ovih varijabli na uzorku devojaka su nešto slabije nego kod mladića, a mehanizmi koji stoje u osnovi tih veza su nešto drugačiji. Postoji veća specijalizacija roditeljskih uloga prema ženskom nego prema muškom detetu. Veze između vaspitnih postupaka roditelja i vrednosnih orijentacija devojaka ukazuju da je dominantan mehanizam usvajanja vrednosti - mehanizam negativne identifikacije. Čini se da devojke teže da usvoje sistem vrednosti koji je gotovo suprotan roditeljskom.

Ključne reči: porodica, devojke, vaspitni postupci, vrednosti.

Naše istraživanje (Opačić i saradnici, u štampi) sprovedeno na muškom uzorku potvrdilo je pretpostavku da se individualne razlike u vrednostima među pripadnicima istog društva u velikoj meri mogu pripisati osobenostima porodice u kojoj pojedinci odrastaju. Rezultati su u izvesnoj meri potvrdili nalaze ranijih istraživanja (Block, Haan & Smith, 1969, prema Vasović, 1988; Barnett, 1987; Brzozowski, 1988; Wolinska, 1988; Vasović, 1988; Pantić, Kuzmanović, Mihajlović i Vasović, 1988; Joksimović i Vasović, 1990), pokazavši da u formiranju vrednosti, kao jednom od, efekata socijalizacije, posebnog udela imaju roditelji i njihovi vaspitni postupci. Pokazalo se nadalje da multivarijantni pristup problemima daje jasniju sliku o tome koji *psihološki mehanizmi* stoje u osnovi usvajanja određenog sistema vrednosti. Struktura kvazikanoničkih komponenata upućuje nas na zaključak da u osnovi usvajanja sistema vrednosti kod mladića stoji mehanizam učenja po modelu, pri čemu je otac kao model nešto važniji.

Rezultati naših ranijih istraživanja (Opačić, 1993) pokazuju da su uloge oca i majke u razvoju mladića i devojaka kvalitativno različite, što se očituje u različitoj specifičnoj važnosti svakog roditelja za razvoj muškog i ženskog deteta, kao i u specifikaciji u pogledu roditeljskih uloga. Pri tom se pokazalo da je otac važniji za formiranje određene slike o sebi kod mladića, a majka kod devojaka. Nadalje, pokazalo se da u pogledu odnosa prema ženskom detetu postoji veća specifikacija uloga oca i majke (Opačić, 1993; Pjurkovska-Petrović, 1994).

Valja imati u vidu činjenicu da je vrednosni sistem važan element identiteta svake osobe. S druge strane, polni identitet predstavlja možda najvažniji aspekt identiteta. Prema Grotevantu i Cooperu (1986) identitet čine dve komponente: *individualnost* (posebnost) i *povezanost* (sličnost), tj. aspekti po kojima se neka osoba razlikuje od drugih (ili se s drugima ne slaže), te aspekti po kojima je osoba slična drugim ljudima (po kojima se slaže s drugim). Polni identitet mladića podrazumeva pozitivnu identifikaciju s ocem kao modelom za usvajanje polne uloge. Nasuprot tome, polni identitet devojke podrazumeva različitost od oca, što se verovatno odražava i na sistem vrednosti. Budući da je prema nekim shvatanjima otac taj koji je za decu oba pola važnija figura, mogu se na osnovu polnih specifičnosti očekivati određene razlike u načinu usvajanja određenog sistema vrednosti kod devojaka u odnosu na mladiće.

Cilj ovog istraživanja je da se, koristeći multivarijantni pristup, utvrdi odnos između vaspitnih postupaka roditelja i vrednosnih orijentacija devojaka. Osnovni *zadaci* istraživanja bili su: 1) utvrditi da li postoje značajne veze između vaspitnih postupaka roditelja i vrednosnih orijentacija kod devojaka; 2) utvrditi koliko mehanizama stoji u osnovi potencijalnih veza i koji su to mehanizmi.

Metod i instrumenti

Za ispitivanje vaspitnih postupaka roditelja korištena je adaptirana verzija PCR skale čija je struktura opisana u prethodnom istraživanju. Na osnovu faktorskih skorova definisane su sledeće varijable koje se odnose na vaspitne postupke, posebno oca posebno majke:

MAJKA

- zanemarivanje - pažnja uz ljubav
- popustljivost-kontrola
- /konkretna nagrada
- /konkretna kazna

OTAC

- zanemarivanje - pažnja uz ljubav
- popustljivost-kontrola
- /konkretna nagrada

Vrednosne orijentacije operacionalizovane su pomoću liste od 13 ciljeva, pri čemu je postupak prikupljanja podataka opisan u prethodnom radu (Opačić i saradnici, u štampi).

Uzorak

Istraživanje je, kao deo šireg istraživanja, obavljeno na uzorku od 145 učenica drugog razreda iz dve beogradske gimnazije. Starosna i socijalna struktura uzorka slična je onoj opisanoj u prethodnom istraživanju.

Rezultati i diskusija

Za analizu rezultata na ženskom uzorku primenjen je isti postupak analize podataka kao na muškom uzorku. Dobijeni rezultati¹ ukazuju da su veze između vaspitnih postupaka oca i majke znatno slabije nego na muškom uzorku. To ukazuje na činjenicu da su roditeljske uloge, kada je reč o podizanju ženskog deteta, znatno izdiferenciranije nego kada je reč o muškoj deci. Može se uočiti (tabela 1) da su veze između VPR i VO devojaka znatno slabije nego kod mladića (najveća kvazikanonička korelacija iznosi .413, što predstavlja nisku korelaciju, budući da se radi o korelaciji kompozita

¹ Zbog ograničenosti prostora ovi podaci nisu navedeni u radu. Za uvid u osnovne podatke (proseke, standardne devijacije i korelacije varijabli) zainteresovani se mogu obratiti autorima.

varijabli), što je najverovatnije posledica dva faktora: manjeg varijabiliteta unutar sistema vrednosti na ženskom uzorku, te činjenice da ostali agensi socijalizacije imaju značajniji uticaj na usvajanje vrednosti kod devojaka nego kod mladića. Naime, za razliku od klasičnog patrijarhalnog modela koji postoji u većini porodica, školski sistem i mediji zastupaju model ravnopravnosti polova. Ekstrahovana su tri značajna para kvazikanoničkih komponenata.

Tabela 1: Globalni pokazatelji veza između vaspitnih postupaka roditelja i vrednosnih orijentacija devojaka

	R	Px	Pyx	Py	Pxy	F-test	DF1	DF2	Sig.
1	.413	.200	.033	.140	.022	29.399	1	143	.000
2	.401	.138	.022	.106	.016	27.381	1	143	.000
3	.328	.170	.017	.095	.009	17.262	1	143	.000

U tabelama 2 i 3 prikazana je struktura kvazikanoničkih komponenata u oba seta varijabli.

Tabela 2: Struktura kvazikanoničkih komponenata u prostoru vaspitnih postupaka roditelja kod devojaka

Varijable ²	w1	r1	cr1	w2	r2	cr2	w3	r3	cr3
zanemarivanje - pažnja M	-.472	-.504	-.195	.233	.133	.093	-.466	-.545	-.153
popustljivost-kontrola M	-.672	-.618	-.278	-.036	.039	-.014	.616	.569	.202
/konkretna nagrada M	-.396	-.403	-.163	.375	.429	.150	.063	.260	.021
/konkretna kazna M	.199	.291	.082	.568	.537	.228	-.147	-.200	-.048
zanemarivanje-pažnja O	-.689	-.714	-.285	-.158	-.173	-.063	-.272	-.167	-.089
popustljivost-kontrola O	-.004	-.051	-.002	.613	.643	.246	.085	.242	.028
/konkretna nagrada O	.095	-.086	.039	.150	.173	.060	.635	.615	.209
proporcija varijanse		.200	.033		.138	.022		.170	.017

² Varijable su obrnuto bodovane.

Tabela 3: Struktura kvazikanoničkih komponenata u prostoru vrednosnih orijentacija devojaka

	w1	r1	cr1	w2	r2	cr2	w3	r3	cr3
Doprinositi društvenom napretku	.097	.351	.040	.364	.458	.146	.136	.194	.044
Zabavljati se i uživati do mile volje	-.430	-.530	-.178	.547	.445	.219	-.042	-.086	-.014
Biti bogat	-.385	-.458	-.159	-.565	-.636	-.227	.366	.149	.120
Pomagati ljudima i žrtvovati se za njih	.067	.190	.028	.332	.425	.133	.018	.097	.006
Imati dobre prijatelje	-.438	-.504	-.181	-.105	.001	-.042	-.348	-.378	-.114
Biti dobar stručnjak	-.007	.012	-.003	.161	.210	.064	.408	.540	.134
Imati srećan brak i skladnu porodicu	.394	.306	.163	-.059	-.029	-.024	-.493	-.497	-.162
Imati politički uticaj i moć	-.295	-.143	-.122	-.111	-.202	-.045	-.066	-.089	-.022
Biti popularna medijska ličnost	-.119	-.243	-.049	.136	.044	.055	.118	-.037	.039
Biti dobar i velikodušan prema drugim ljudima	.488	.427	.201	.382	.313	.153	-.104	-.172	-.034
Biti omiljen u svom društvu	-.017	-.047	-.007	-.147	-.158	-.059	-.345	-.487	-.113
Zalagati se za pravednost i ravnopravnost ljudi	.533	.606	.220	-.074	.139	-.030	.486	.451	.160
Sticati znanja i obrazovati se	.577	.441	.238	-.395	-.391	-.158	-.115	.056	-.038
Proporcija varijanse		.140	.022		.106	.016		.095	.009

Prvi kvazikanonički par u skupu VPR u najvećoj meri definišu sledeće varijable: pažnja i kontrola od strane oca, pažnja i izostanak konkretnih nagrada od strane majke, što će reći globalni odnosi s majkom.

Ovakva kombinacija *pažljiv i topao otac – demokratska majka* povezana je preko prvog kvazikanoničkog para sa vrednosnim sklopom koji se može definisati kao: negativno određenje prema zabavi, prijateljevanju i materijalnom bogatstvu (*antihedonistička orijentacija*), te pozitivno određenje prema opštim društvenim vrednostima kao što su: težnja socijalnoj pravdi, obrazovanje, pomoć drugim ljudima, kao i težnja skladnom braku (*opšta prosocijalna orijentacija*).

Nasuprot tome, kao što se vidi u tabeli 4, zanemarivanje deteta, prepuštanje samom sebi i "kupovina ljubavi" povezani su sa hedonističkom orijentacijom, traženjem ljubavi izvan porodice u socijalnom okruženju i niskim vrednovanjem opštih socijalnih vrednosti kao što su pravda, velikodušnost i znanje (*glad za ljubavlju i materijalnim užicima*).

Tabela 4: Šematski prikaz strukture prvog kvazikanoničkog para

zanemarivanje od strane oca zanemarivanje, popustljivost i davanje konkretnih nagrada od strane majke	<ul style="list-style-type: none"> – zalagati se za pravednost i ravnopravnost ljudi – sticati znanja i obrazovati se – biti dobar i velikodušan prema ljudima + zabavljati se do mile volje + imati dobre prijatelje + biti bogat
zanemarivanje deteta	egoističko-hedonistička orijentacija

Drugi kvazikanonički par u prostoru VPR definišu popustljivost oca, te izostanak konkretnih nagrada i kazni od strane majke, što najviše podseća na *laissez faire* stil roditeljskog vaspitanja.

Ovakav odnos prema detetu povezan je sa usvajanjem altruističko-aktivističkih vrednosti, kao što su doprinos društvenom napretku, pomaganje i velikodušnost prema drugim ljudima, pozitivnim vrednovanjem uživanja i zabave koji nisu u vezi s materijalnim bogatstvom. Na suprotnom polu (tabela 5) nalazimo striktnu kontrolu od strane oca, uz pokušaj pridobijanja ljubavi materijalnim nagradjivanjem od strane majke, što je povezano s visokim vrednovanjem materijalnog bogatstva i znanja, a niskim vrednovanjem uživanja i aktivističko-altruističkih vrednosti (*protestantski sindrom*).

Rezultati su u skladu sa nalazima poljskog psihologa Bžozovskog (Brzozowski, 1988), da je visoka kontrola od strane roditelja povezana sa visokim vrednovanjem materijalnog bogatstva. To se, po njemu, može objasniti težnjom visoko kontrolisane dece za nezavisnošću, koja može da se ostvari materijalnim bogatstvom i profesionalnim statusom (biti dobar stručnjak).

Tabela 5: Šematski prikaz drugog kvazikanoničkog para

kontrola od strane oca konkretno nagrađivanje i kažnjavanje od strane majke	<ul style="list-style-type: none"> + biti bogat + sticati znanja i obrazovati se – zabavljati se do mile volje – doprinositi društvenom napretku – pomagati ljudima i žrtvovati se za njih – biti dobar i velikodušan prema drugim ljudima
kontrola	težnja za samostalnošću

Treći kvazikanonički par u najvećoj meri definiše izostanak nagrađivanja od strane oca, uz prihvatanje i kontrolu od strane majke, što je povezano sa visokim vrednovanjem stručnosti i opšteg socijalnog aktivizma, s jedne strane, i negativnim određenjem prema vrednostima koje se odnose na porodicu i uže socijalno okruženje.

Na suprotnom polu (tabela 6) nalazimo zanemarivanje i popustljivost od strane majke, dok otac svoju "ljubav" izražava kupovinom poklona. Uz takve porodične okolnosti javlja se usmerenost mladih prema porodici i užem socijalnom okruženju, što ukazuje na težnju adolescenata ka onome što nemaju u porodici (*mehanizam kompenzacije*). Odnosi i struktura uloga u ovakvoj porodici su slabo definisani i počivaju na materijalnom potkrepljenju. Ljubav i briga se ne ispoljavaju, što rezultuje osujećenjem dečje potrebe za ljubavlju. Emotivna udaljenost roditelja, kao što zaključuje Bžozovski (1988), dovodi do isticanja takvih vrednosti kao što su ljubav i budući srećan brak.

U uslovima zanemarivanja i nedostatka ljubavi, odnosno materijalnog nagrađivanja, javlja se i negativno određenje prema profesionalnom uspehu i zalaganju za pravednost i ravnopravnost. Negativno određenje prema stručnosti i pravednosti može se objasniti time što posezanje za ovim vrednostima podrazumeva spremnost za ulaganje napora, odricanje i požrtvovanost, kao i istrajnost i odgovornost, a atmosfera odbacivanja (zanemarivanje) i sputavanja samostalnosti (kontrola) ne pogoduje razvoju ovih osobina.

Tabela 6: Šematski prikaz trećeg kvazikanoničkog para

konkretno nagrađivanje od strane oca odbacivanje i kontrola od strane majke	<ul style="list-style-type: none"> + imati srećan brak i skladnu porodicu + biti omiljen u svom društvu + imati dobre prijatelje – biti dobar stručnjak – zalagati se za pravednost i ravnopravnost
odbacivanje i kupovina ljubavi	težnja za ljubavlju

Ako se rezultati dobijeni na ženskom uzorku posmatraju globalno, može se uočiti da je najdominantnije distinktivno obeležje među kvazikanoničkim komponentama u prostoru VPR, specifični aspekt odnosa sa ocem. Varijable koje se tiču odnosa sa majkom verovatno predstavljaju okruženje u kome postupci oca dobijaju određeno značenje. Nadalje, nisu se jasno izdvojile do sada poznate vrednosne orijentacije, a između faktora vrednosti teško se može

pronaći neko distinktivno obeležje. Aktivističko-altruističke vrednosti se pojavljuju na svim faktorima, dok se neke vrednosti za koje bi bilo očekivano da se projektuju na isti faktor (obrazovati se – biti dobar stručnjak ; imati dobre prijatelje – biti omiljen u svom društvu) pojavljuju na odvojenim faktorima. Ovo je najverovatnije posledica samog načina ispitivanja vrednosti. Podsećamo da su ispitanici mogli da biraju samo tri poželjne i tri nepoželjne vrednosti, zbog čega pojedinci nisu mogli da izdvoje sve vrednosti do kojih im je stalo, pa su se neke relativno srodne (slične) vrednosti našle na različitim faktorima.

Struktura komponenata pokazuje da se vrednosni sistem devojaka dominantno određuje (definiše) u odnosu na ponašanje oca. Isto, verovatno, važi i za mladiće, ali se zbog usklađenosti ponašanja oca i majke to u rezultatima nije ispoljilo. Dok se kod mladića ispoljila tendencija preuzimanja očevog sistema vrednosti (pozitivna identifikacija), kod devojaka se manifestovala težnja da se u budućem životu zadovolje one potrebe koje su u porodici bile nezadovoljene, tj. tendencija konstituisanja takvog sistema vrednosti koji je u potpunosti suprotan očevom (negativna identifikacija). Ovo bi se moglo shvatiti kao prirodna posledica procesa usvajanja polnog identiteta. Naime, Grotevant i Cooper (1986) smatraju da identitet čine dve komponente: *individualnost* (posebnost) i *povezanost* (sličnost), tj. aspekti po kojima se neka osoba razlikuje od drugih (ili se s drugima ne slaže), te aspekti po kojima je osoba slična drugim ljudima (po kojima se slaže s drugima). Polni identitet mladića podrazumeva pozitivnu identifikaciju s ocem kao modelom za usvajanje polne uloge. Nasuprot tome, polni identitet devojke podrazumeva različitost od oca, što se verovatno odražava i na sistem vrednosti. Ovi nalazi idu u prilog psihoanalitičkim shvatanjima.

Kako neka ranija istraživanja pokazuju, da bi došlo do pozitivne identifikacije sa nekom osobom potrebno je da postoji pozitivan emocionalni odnos, kao i zadovoljstvo pozicijom koju model ima (Pjurkovska-Petrović, 1993). Pozicija majke, koja je u značajnoj meri povezana sa vrednosnim sistemom oca, imajući u vidu socijalni položaj žene u našem društvu, današnjim devojkaama očito nije prihvatljiva. Zato njihove majke devojkaama ne predstavljaju poželjan model za identifikaciju, a vrednosni sistem na osnovu koga je takva pozicija definisana ne predstavlja poželjan vrednosni sistem. To verovatno rezultuje i željom da se ima položaj u društvu, različit od onog koji je imala majka. Pozitivne modele devojke nalaze u školi, u medijima, ili u svom neposrednom socijalnom okruženju (primeri uspešnih žena).

Sve u svemu, mada ne toliko jasno kao kod muškaraca, veze i odnosi između vaspitnih postupaka roditelja i vrednosnih orijentacija kod devojaka ukazuju da je dominantan mehanizam usvajanja vrednosti kod devojaka – *mehanizam negativne identifikacije*.

Zaključci

Rezultati istraživanja pokazuju da postoje značajne veze između vaspitnih postupaka roditelja i vrednosnih orijentacija devojaka, što je u skladu sa rezultatima ranijih istraživanja (Siegelman, 1965; Burger, 1975; Becker, 1964; Kowalski, 1977; Plopa, 1983; Brzozowski, 1988; Wolinska, 1988). Postoje razlike kako u kvantitetu tako i u kvalitetu veza kod mladića i devojaka.

Veze između vrednosnih orijentacija i vaspitnih postupaka roditelja na uzorku devojaka su nešto slabije, a mehanizmi koji stoje u osnovi tih veza su nešto drugačiji. Postoji veća specijalizacija roditeljskih uloga prema ženskom nego prema muškom detetu. Nadalje, ženski uzorak je homogeniji po vrednosnim orijentacijama od muškog. Za objašnjenje varijabiliteta u sistemu vrednosti kod devojaka važniju ulogu ima otac nego majka. Čini se da devojke teže da usvoje sistem vrednosti koji je gotovo suprotan roditeljskom.

Reference

- Barnett, M. A. (1987). Empathy and related responses in children, in: N. Eisenberg & J. Stray (Eds.), *Empathy and its development*, New York: Cambridge University Press.
- Becker, W. C. (1964). Consequences of different kinds of parental discipline in M. L. Hoffman & L. W. Hoffman (Eds.), *Review of Child Development Research*, Russel Sage Foundation, New York, 169-207.
- Brzozowski, P. (1988). Postawy wychowawcze rodziców a struktura systemów wartości ich dzieci, u: K. Pospiszył (red.), *Z badań nad postawami rodzicielskimi*, Lublin, UMCS.
- Burger, G. K. (1975). Recalled parental behaviour, sex roles and socialization, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 3, 292-298.
- Eisenberg-Berg, N. & Mussen, P. (1978). Empathy and moral development in adolescence, *Developmental Psychology*, 2, 185-186.
- Grotevant, H.D. & Cooper, C.R. (1986). Individuation in family relationships, *Human Development*, 29, 82-100.
- Havelka, N. (1994). Vrednosti i društvene promene: replikacija jednog istraživanja o učeničkim očekivanjima od budućeg zanimanja, *Psihologija*, 1-2, 67-82.

THE ROLE OF FAMILY IN DEVELOPMENT OF GIRLS' VALUES

Goran Opačić
Kataryna Piorkowska-Petrović
Slavica Ševkušić
Snežana Joksimović

Effects of parental treatments on girls' value orientations were examined in this paper. The sample consisted of 145 girls, 16 to 17 years old. PCR scale (Parent-Child Relations Questionnaire: Roe & Siegelman, 1963) was used to explore parental treatments while value orientations were investigated by list of 13 value goals. Data were analyzed under the model of quasicanonical correlation. Research findings indicate significant relations between parental treatments and girls' values, which is in accordance with finding from previous research. Correlations between these variables for female sample are lower than for male sample, and mechanism underlying these relations are different. Relations between parental treatments and girls' values indicate that dominant mechanisms in development of values are negative identification. It seems that girls tend to develop system of values that is, almost, opposite to the parental system of values.

Key words: family, girls, parental treatments, values.

РОЛЬ СЕМЬИ В ФОРМИРОВАНИИ ЦЕННОСТЕЙ У ДЕВУШЕК

Горан Опачич, Катажина Пюрковска-Петрович,
Славица Шевкушич, Снежана Йоксимович

В работе рассматриваются эффекты воспитательных поступков родителей на ценные ориентации девушек. Образцом являются девушки (145) второго класса из двух белградских гимназий. В целях испытания воспитательных поступков родителей использована PSR школа (The Parent-Child Relations Questionnaire: Roe & Siegelman, 1963), в то время как ценные ориентации выполнены с помощью листа содержащего 13 целей. Данные анализированы под моделью лжеканонического корреляционного анализа. Результаты исследования показывают что существуют значительные связи между воспитательными поступками родителей и ценных ориентаций девушек, согласно с результатами прежних исследований. Связи между этими колебаниями на образце

девуек являются незначительно слабее, по сравнению с мальчиками, а механизмы находящиеся в основании этих связей являются незначительно различными. Существует более сильная специализация роли родителей в направлении к женскому, чем в направлении к мужскому ребенку. Связь между воспитательными поступками родителей и ценными ориентациями девушек показывает что преобладающий механизм усвоения ценности – механизм отрицательного отождествления. Кажется что девушки стараются усвоить систему ценности которая является противоположной системе родителей.

Ключевые слова: семья, девушки, воспитательные поступки, ценности.